

УДК 378:7

Ткач М.М.,

доцент кафедри теорії
та методики музичного мистецтва
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У ЗМІСТІ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування міжкультурного діалогу у змісті вищої мистецької освіти. Визначено нові методологічні, зокрема герменевтичні, пріоритети постнекласичної дидактики у сучасному динамічному полікультурному музично-освітньому просторі. Проаналізовано спецкурс «Системи музичної освіти зарубіжних країн» у змісті професійної підготовки майбутніх викладачів музичних дисциплін, освітнім результатом якого стала сформована у них міжкультурна компетентність.

Ключові слова: міжкультурний діалог, вища мистецька освіта, постнекласична дидактика, герменевтичний підхід, полікультурний музично-освітній простір, міжкультурна компетентність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах переходу світової спільноти до загальнопланетарної моделі існування, прориву інформаційних технологій в науку, культуру, освіту й практично у всі сфери життєдіяльності відбувається активне формування глобального освітнього простору, в якому особливо актуалізуються мультикультурні аспекти освіти. Як концептуальна ідеологічна течія в освітній практиці сучасного демократичного суспільства мультикультурна освіта відповідає запитам сьогодення щодо постійного зростання академічної мобільності студентської

молоді та спрямована на розширення її контактів з представниками інших культур, конфесій ментальності, ідентичності тощо. Саме мультикультурна освіта у повній мірі реалізує принцип діалогу і взаємодії культур, сприяє зниженню міжетнічної напруги, створює атмосферу толерантності та формує мультикультурну особистість, яка здатна до позитивної міжкультурної взаємодії.

Вища мистецька освіта як важлива складова культурної політики української держави, що обрала євроінтеграційний вектор суспільного розвитку, потребує серйозного перегляду щодо змісту професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування, зокрема викладачів музичних дисциплін (спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво») з урахуванням викликів сьогодення. Утім доводиться визнавати той факт, що музично-освітній процес, традиційно зорієнтований на вузькоспеціалізоване навчання, що пов'язане із вивченням специфіки музичного мистецтва, теорії та методики музичної освіти поза увагою залишає проблему розвитку здібності та готовності майбутніх фахівців до позитивної міжкультурної взаємодії у динамічному полікультурному музично-освітньому просторі. Це зумовлює необхідність оновлення змісту, форм і методів навчання, спрямованих на гармонізацію спілкування та співтворчості учасників полікультурного музично-освітнього середовища на основі реалізації актуального потенціалу музичного мистецтва. В якості інструменту позитивної взаємодії суб'єктів сучасного музично-освітнього процесу виступає міжкультурний діалог як активно вмотивоване і рівноправне спілкування на особистісному (мікро) і на узагальненому (макро) рівнях між викладачем, студентами та музичним мистецтвом у формі діалогу культур.

З огляду на вищевикладене, актуальним є теоретичне обґрунтування та розробка методології навчання міжкультурному діалогу у музично-освітньому середовищі сучасного університету згідно із концепціями діалогу культур і цивілізацій (М. Бахтін, В. Біблер, Ю. Лотман та ін.) як культуротворчої домінанти (Л. Масол) у змісті вищої мистецької освіти. Концептуально важливим є визначення нових методологічних, зокрема герменевтичних, пріоритетів постнекласичної дидактики (О. Олексюк, М. Ткач, Д. Лісун) у контексті виявлення механізмів міжкультурної взаємодії у сучасному динамічному полікультурному музично-освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробці проблеми міжкультурного діалогу накопичено суттєвий науковий доробок як зарубіжних, так і вітчизняних учених, що досліджували її на різних рівнях. Так, на філософському рівні окреслена проблема висвітлювалася в контексті ідеї діалогу культур і цивілізацій (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бердяєв, М. Бубер, Ю. Лотман, С. Франк та ін.); теорії міжкультурної комунікації (О. Костюк, Р. Портер, Ю. Тен та ін.); у працях з герменевтики (Г.-Г. Гадамер, Е. Гусерль, В. Дільтей, Ф. Шлейєрмахер, Г. Шпет та ін.), в яких розкривалися механізми діалогічного розуміння інших культур.

У дослідженнях крос-культурної та етнопсихології (Дж. Беррі, В. Вундт, М. Коул, Дж. Мід, Г. Тажфел та ін.) проблема міжкультурного діалогу розглядалася у зв'язку із поняттями ідентичності, міжкультурної адаптації, етнічної самосвідомості. Осмислення ролі міжкультурного діалогу у становленні людини простежується у дослідженнях К. Абульханової-Славської, О. Леонтєва, Б. Ломова, С. Рубінштейна та ін.

У галузі педагогічної науки ґрунтовних розробок набули: концепції мультикультурної освіти у працях зарубіжних учених, що були започатковані у руслі педагогіки позитивізму, філософських течій постмодернізму, соціал-реконструктивізму, універсалізму, в яких утверджувалися ідеї лібералізму та гуманізму (С.S. Pierce, W. James, J. Royce, J. Dewey, M.G. White та ін.); теорії полі- та етнокультурної освіти, в яких реалізується принцип діалогу та взаємодії культур (Б. Вульфсон, О. Джуринський, О. Куропятник, В. Макаєв, З. Малькова, Г. Палаткіна, В. Сластьонін та ін.); концепції міжкультурної та міжцивілізаційної взаємодії музичних систем (А. Каяк), розвитку міжкультурної компетентності, позитивної взаємодії та етнокультурної толерантності в полікультурному музично-освітньому просторі (О. Бочкарьова, О. Грива, К. Коврікова, О. Кихтюк, Л. Кузнецова, Л. Майковська, Т. Політаєва та ін.).

Мета статті — здійснити теоретичне обґрунтування міжкультурного діалогу у змісті вищої мистецької освіти та визначити нові методологічні, зокрема герменевтичні, пріоритети постнекласичної дидактики у сучасному динамічному полікультурному музично-освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Тенденції розвитку сучасної вищої школи свідчать про те, що в розумінні сутності і значення

діалогу в освіті відбуваються суттєві зміни. Смыслоутворювальним ядром нової методології освітнього та виховного процесів у вищій школі стає спрямованість на діалогічне спілкування, співтворчість та партнерство, розуміння Іншого з усіма його особливостями, толерантне ставлення до традицій і культур інших народів, формування міжкультурної взаємодії, яка сприятиме консолідації суспільства на основі культурного плюралізму. Дієвим інструментом позитивної взаємодії суб'єктів сучасного освітнього процесу, на наш погляд, може стати міжкультурний діалог як фактор ціннісного самовизначення особистості, її здатності до співпереживання і творчого переосмислення традицій, особливостей своєї та іншої культур. Саме міжкультурний діалог, який має значний освітній і виховний потенціал, є джерелом особистісних перетворень в людині, оскільки він спрямований на те, щоб досягти максимальної користі від спілкування із «чужим» та його оберненням у «своє» для особистісного становлення та розвитку. Адже сутність міжкультурного діалогу полягає не тільки в пізнанні Іншого, а й у самопізнанні, тобто у більш глибокому виявленні власне «свого» у процесі взаємодії з іншою культурою.

Міжкультурний діалог став предметом досліджень багатьох учених, які замислювалися над тим, чи можливо подолати конфлікт культур, натомість, чи можливим є їхній розвиток через взаєморозуміння, діалог та взаємозбагачення. Відповіді на ці питання намагалися відшукати вчені різних історичних епох та ідейних поглядів. Так, у працях філософів-герменевтів (Г.-Г. Гадамер, В. Дільтей, П. Рікер, Ф. Шлейермахер та ін.) принцип діалогу став методологічним орієнтиром герменевтики, оскільки він ґрунтувався на розумінні Іншого, визнанні його «інакшості». Саме Ф. Шлейермахер і В. Дільтей заклали основи теорії інтерпретації як учення про міжособистісне розуміння та міжкультурну взаємодію. Вкрай важливим, на наш погляд, є положення Г.-Г. Гадамера про принципову відкритість інтерпретації, а саме: «Фундаментальна істина герменевтики є в тому, що істину не може пізнати і повідомити хтось один. Всебічно підтримувати діалог, надавати можливість висловитися тим, хто має іншу думку, уміти зрозуміти висловлене ними — ось у чому полягає душа герменевтики» [2, 8].

В європейській філософській думці традиція діалогічного мислення започаткувалася в межах класичної філософії наприкінці

XVIII ст. (Ф. Гемстергойс, Л. Фоербак та ін.). У ХХ ст. поняття «діалог» (з грец. — бесіда, розмова) стає предметом філософської рефлексії і набуває категоріального значення в роботах М. Бубера та М. Бахтіна. Так, у філософії М. Бахтіна одним із основних теоретичних понять є «діалогізм». Ключовою ж категорією є поняття «Інший», яке дає змогу розкрити архітектоніку людських взаємин, виявити роль діалогу і поліфонізму в цілісному осягненні буття. Учений розглядає діалог як категорію буття, що постає з інтуїції «інакшості» та «позазнаходження» [3, 974].

Варто зазначити, що філософія діалогізму акцентує увагу на міжособистісних відносинах, що передбачають діалог систем мислення, цінностей, вірувань, різних культур. Таке положення підтверджується філософсько-культурологічною концепцією діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер, Ю. Лотман та ін.), в якій ідея діалогу культур розглядається як необхідна умова розуміння й прийняття культурної різноманітності різних народів та цивілізацій. За В. Біблером, «діалог культур — це ситуація зіткнення культур мислення, що принципово не зводяться одна до одної, різних форм розуміння» [1, 162]. У своїх публіцистичних статтях і нарисах учений досліджував глибинний зв'язок нагальних проблем сучасного демократичного та плюралістичного суспільства з діалогічною природою розуму і культури. Результатом його наукових пошуків стало створення оригінальної концепції філософської логіки діалогу культур, в основі якої ідея про діалогічну природу людського розуму була обґрунтована її онтологічною сутністю.

Наразі дедалі більшого визнання набуває розуміння того, що реальність світу створюється багатьма різними культурами, між якими відбувається постійний обмін інформацією й, зокрема, музичною. Музичне мистецтво як один із найбільш універсальних та емоційних видів художньої культури володіє потужним потенціалом у створенні позитивного простору міжкультурної музичної взаємодії, спрямованої, з однієї сторони, на взаємозбагачення, а з іншої — на усвідомлення самотності та унікальності кожної культури народів світу. Діалогічна парадигма музичних культур уможливорює розуміння народами один одного, відкриває перспективи народження нових стилів, жанрів і шкіл у музичному мистецтві.

Специфіка спілкування з музичним мистецтвом різних етнокультурних традицій виявляється в осягненні художнього «Я»

музичного твору (В. Медушевський) та встановленні з ним духовно-особистісного контакту, міжкультурного діалогу як на особистісному (мікро), так і на узагальненому (макро) рівнях у формі діалогу культур. Алгоритмом прояву етнокультурної толерантності у процесі сприйняття музики різних народів, як вважає Л. Майковська [5, 16], є в першу чергу намагання пізнати музичну культуру того чи іншого етносу, проникаючи в сутність глибинних архетипів відповідної етнокультурної традиції, і як наслідок — розуміння та прийняття цієї культури. У даній ситуації спрацьовує механізм обернення «чужого» в «своє», втім, для музиканта, на відміну від людей інших професій, на думку Д. Кирнарської [4], цей процес є менш конфліктним і драматичним, оскільки він постійно перебуває серед сповнених смислами музичних звукових світів і сприймає їх різноманіття на почуттєвому рівні як норму. Важливо зазначити, що наведений механізм обернення «чужого» в «своє», на думку Л. Майковської [5, 4], є визначальним у професійній діяльності педагога-музиканта (викладача музичних дисциплін), що особливо актуалізує значення міжкультурного діалогу у змісті його професійної підготовки у процесі осягнення музичних культур різних етнічних традицій. Саме в ситуації діалогу, на думку О. Олексюк, музика як носій Істини, Добра, Краси забезпечує гармонійне поєднання загальної і професійної підготовки майбутнього музиканта-педагога [7, 42]. Отже, музичне мистецтво є не тільки основним змістом процесу підготовки майбутніх фахівців, а й предметом їхньої професійної діяльності. Педагогічний та виховний потенціал музичного мистецтва, у «генетичному коді» якого, на думку Л. Майковської [5, 18], сконцентровано весь спектр емоційно-почуттєвої сфери народу, його ментальність, духовність, цінності, сприяє подоланню культурних кордонів та розширенню міжкультурного діалогу. Осягаючи музику різних етнічних та культурних традицій крізь призму власного пережитого духовного досвіду, майбутній викладач музичних дисциплін стає здатним до позитивної міжкультурної взаємодії, толерантності, емпатії, розуміння універсальності музичної мови, що дає йому змогу екстраполювати набуті ним здібності у сферу професійної діяльності.

З огляду на викладене вище особливо актуалізується значення міжкультурного діалогу як культуротворчої домінанти у змісті професійної підготовки майбутніх викладачів музичних

дисциплін. Саме міжкультурний діалог, на нашу думку, має стати об'єктом як наукового, так і спеціального поглибленого аналізу у блоці музично-теоретичних дисциплін мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах, що відповідає принципам формування змісту освіти. У зв'язку з цим стисло проаналізуємо спецкурс «Системи музичної освіти зарубіжних країн», який укладено на основі міждисциплінарної інтеграції та пропонується як нормативна дисципліна для магістрантів 2-го року денної і заочної форм навчання спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво» Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка. Метою спецкурсу є вивчення в історичній ретроспективі зародження та розвиток різних систем музичної освіти і виховання у світовій і, зокрема, європейській культурі за класичною схемою: від Стародавніх часів в діалозі філософських парадигм різнобарвного Сходу і античного Заходу, крізь добу Середньовіччя та Відродження, через Новий час з його сакралізацією і раціоналізацією свідомості до Новітнього часу з домінуванням модерністського та постмодерністського типів мислення у формі діалогу культур. Спецкурс розрахований на два кредити ЕКТС (60 год) і складається із лекційних (8 год), семінарських (8 год) занять та самостійної роботи (40 год). Формами контролю є модульна контрольна робота (4 год) і залік (2 год).

Методологічні принципи при викладанні спецкурсу розкриваються через відповідні підходи як класичні (системний, діяльнісний), так і неklasичні (синергетичний, аксіологічний герменевтичний тощо) з урахуванням постнекласичного типу раціональності (В. Стьопін), що формується нині у сучасній культурі й освіті. Особливо актуалізується використання герменевтичного підходу, теоретико-методологічні та прикладні аспекти якого обґрунтовано у колективній монографії кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка «Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті» (О. Олексюк, М. Ткач, Д. Лісун). Методичне забезпечення спецкурсу формується на основі сучасних досліджень у галузі мистецької освіти як зарубіжних, так і вітчизняних науковців (Е. Абдуллін, Л. Майковська, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, В. Черкасов, О. Щолокова та ін.). Для заочної форми студентам пропонується електронний навчальний курс (ЕНК) «Системи музичної освіти зарубіжних країн», створений автором для організації

групового навчання з використанням ІКТ і технологій дистанційного навчання в е-середовищі Університету. Дієвим інструментом при вивченні спецкурсу є міжкультурний діалог як активно вмотивоване і рівноправне спілкування на особистісному (мікро) і на узагальненому (макро) рівнях між викладачем, студентами та музичним мистецтвом й, зокрема, музичних освітніх систем у контексті діалогу культур та міжкультурної і міжцивілізаційної взаємодії.

Тематика спецкурсу розподілена на два модулі: змістовий модуль 1 «Історичний огляд розвитку систем музичної освіти зарубіжних країн від зародження до кінця XIX століття» та змістовий модуль 2 «Концептуальні засади розвитку провідних систем музичної освіти зарубіжних країн XX — початку XXI століть». Оскільки надати вичерпний аналіз розвитку систем музичної освіти зарубіжних країн від найдавніших часів і до сучасності у межах короткого спецкурсу є достатньо складно за браком годин, що відводяться на аудиторні заняття (лекційні та семінарські), тому лівова частка годин відводиться на самостійну роботу студента. Метою самостійної роботи є засвоєння в повному обсязі навчальної дисципліни та послідовне формування у студента самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у його подальшому професійному саморозвитку.

Як зазначалося вище, під час вивчення спецкурсу концептуально важливим є визначення нових методологічних, зокрема герменевтичних, пріоритетів постнекласичної дидактики у контексті виявлення механізмів міжкультурного діалогу в контексті герменевтичного розуміння розвитку систем музичної освіти зарубіжних країн. Варто зазначити, що гуманітарній методології, яка ґрунтується на герменевтичному підході, на думку О. Олексюк, мають відповідати й герменевтичні методи: екзистенційні діалоги, учування у внутрішній світ Іншого, рефлексія, саморозуміння тощо [6, 4]. Як свідчить практичний досвід, після вивчення даного спецкурсу студенти формують таку важливу компетентність, як міжкультурну, що дозволить майбутнім фахівцям успішно здійснювати свою професійну діяльність як викладача музичних дисциплін у сучасному динамічному полікультурному музично-освітньому просторі.

Висновки. У результаті теоретичного аналізу поставленої в статті проблеми нами було з'ясовано, що міжкультурний діалог як активно вмотивоване і рівноправне спілкування на особистісному

(мікро) і на узагальненому (макро) рівнях між викладачем, студентами та музичним мистецтвом й, зокрема, музичних освітніх систем у формі діалогу культур має потужний виховний та педагогічний потенціал. Його актуалізація як культуротворчої домінанти у змісті вищої мистецької освіти спрямована на формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців, яка дозволить їм успішно здійснювати свою професійну діяльність у сучасному динамічному полікультурному музично-освітньому просторі. Концептуально важливим стало визначення нових методологічних, зокрема герменевтичних, пріоритетів постнекласичної дидактики у контексті виявлення механізмів міжкультурного діалогу на прикладі проаналізованого спецкурсу «Системи музичної освіти зарубіжних країн» у блоці музично-теоретичних дисциплін спеціальності 8.02040401 «Музичне мистецтво» Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

ДЖЕРЕЛА

1. Библер В.С. От наукоучения — к логике культуры / В.С. Библер. — М. : Владос, 1991. — 317 с.
2. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного / Г.-Г. Гадамер. — М. : Искусство, 1991. — 367 с.
3. Історія філософії. Словник / за заг. ред. д. ф. н., проф. В.І. Ярошовця. — 2-ге вид., перероб. — К. : Знання України, 2012. — 1087 с.
4. Кирнарская Д.К. Музыкальное восприятие / Д.К. Кирнарская // Психология музыкальной деятельности : [коллект. моногр.] / под ред. Г.М. Цыпина. — М. : Akademia, 2003. — С. 68–128.
5. Майковская Л.С. Феномен этнокультурной толерантности в музыкальном образовании : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования», 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (музыка)» / Л.С. Майковская. — М., 2009. — 48 с.
6. Олексюк О.М. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : [коллект. моногр.] / О.М. Олексюк, М.М. Ткач, Д.В. Лісун. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 150 с.
7. Олексюк О.М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. — К. : Знання України, 2009. — 123 с.

В статье осуществлено теоретическое обоснование межкультурного диалога в содержании высшего художественного образования. Определены новые методологические, в частности герменевтические, приоритеты постнеклассической дидактики в современном динамичном поликультурном музыкально-образовательном пространстве. Проанализирован спецкурс «Системы музыкального образования зарубежных стран» в содержании профессиональной подготовки будущих преподавателей музыкальных дисциплин, образовательным результатом которого стала сформированная у них межкультурная компетентность.

Ключевые слова: *межкультурный диалог, высшее художественное образование, постнеклассическая дидактика, герменевтический подход, поликультурное музыкально-образовательное пространство, межкультурная компетентность.*

This article provides a theoretical justification for intercultural dialogue in the content of higher art education. New methodological particular hermeneutic priorities of postnonclassical didactics in modern dynamic multi-cultural musical and educational environment are determined. The course “Music Education Systems of Foreign Countries” is analyzed in the content of future teachers of music disciplines’ training, educational outcome of which is formed in their intercultural competence.

Key words: *intercultural dialogue, higher musical education, postnonclassical didactics, hermeneutic approach, multicultural musical and educational environment, intercultural competence.*